

Владимир Димитријевић

Обнова или обмана?

Литургијска реформа и
криза римокатолицизма

Лино, 2007.

УМЕСТО УВОДА

Ова књига је о римокатолицима, а писана је за православне. Она се бави литургијском реформом спроведеном од стране Ватикана шездесетих и седамдесетих година XX века, чије се последице до данас осећају. Иако је католичка миса само сенка Божанствене Литургије Православне Цркве, њен старији, традиционални облик, био је ближи заједничком Предању Истока и Запада него што је то миса конструисана након Другог ватиканског концила. Зато није нимало случајно што је патријарх московски и све Русије Алексеј II поздравео акт папе Бенедикта XVI „*Summorum Pontificum*“, који допушта употребу римског мисала (служебника) пре 1970. године. Патријарх је истакао да ту одлуку треба позитивно оценити јер она омогућава „коришћење древног литургијског предања Запада: „Ми снажно подржавамо чување традиције, и сами то чинимо, што нам је помогло да опстанемо у искушењима прошлог века“ („Православље“, 15. септембар 2007. године).

У нашој православној средини ова одлука папе Бенедикта XVI прошла је незапажено, иако је она плод дуготрајног процеса борбе за очување равнотеже после богослужбене револуције зване „*Novus ordo*“ (нови поредак служења мисе).

Ова књига је плод жеље да се православном србском читалаштву укратко изнесу тенденције у духовном животу Запада, али и да нам омогући да извучемо поуке из искуства западних хришћана, управо у доба када и код нас почињу разматрања литургијског Предања Цркве од Истока.

Господе Исусе Христе, благослови!

Аутор

На Св. мученика Кодрата
(Оданије Крстовдана 2007.)

**Исуса познајем, и Павла знам; али ви ко сте?
Д.Ап. 19,15**

СПОРОВИ И СУКОБИ ИЛИ РАЗГОВОР У ХРИСТУ

У новије време, питања богослужења у нас су понегде изазивала оштре речи и разговори тим поводом претварају се у сукобе. А у Цркви Божјој, коју је основао Бог који је Љубав, то би требало избећи, јер нас даља заоштравања често воде у невиделицу: не видимо једни друге и не волимо једни друге, па нестаје свака могућност споразумевања. Такон Андреј Курајев нас због тога упозорава: „Религиозни човек ризикује да се сурва у болшевизам. Болшевизам је био осуђен на терор. Најгоре у његовој пракси било је последица најузвишенијег у његовој проповеди. Превисоко се налазио постављени циљ – срећа читавог човечанства у сва будућа времена. Тај циљ је – апсолутан у свести онога ко му служи. Али, апсолут је зато апсолут што је ни са чим неупоредив. У сјају апсолута губе се све „ситнице“ „великог пута“. Сва средства су премала за тако велики циљ – и зато ниједно средство није једнозначно лоше. Цар Николај II је могао да се пита: вреди ли ради очувања своје власти или власти династије да пролива крв на стотине људи? А Лењину је било смешно да о тим питањима и размишља: у поређењу с бескрајном срећом милиона који су скочили „из царства нужности у царство слободе“ шта значи животи неколицине хиљада, који су сломили шије у том космичко-историјском скоку? Наш циљ – оправдава наша средства”.

Курајев каже да овакав став искушава и људе Цркве: добро Цркве је апсолут ради кога се нешто може прећутати, неком подметнути нога, осудити неког. Противотров томе је Еванђеље, молитва Ономе Који се за нас распео, свакодневни покајни труд. Али, све се ово лако заборави у старању око неопходних, још неопходнијих, најнеопходнијих послова.

Курајев наводи речи Василија Розанова, „јуродивог руске философије“, које потврђују претходно речено: „Како је хришћанство, тако добронамерно према човеку, ипак дошло до инквизиције? Јер прелом са „да“ на „не“, прелом у убеђењима, у вери, идеалима, нигде не налазимо! Ствар је у томе што раскида нема! Не може се рећи да су 1000 година „мазили по глави“, а онда „почели да спаљују“. Ничег сличног! Никаквог прелома, реформације, буре: тихи дашак. Дашак, дашак, милује косу, слатко, јестиво, опет дашак, несрећа, опет

слатко, још слађе, дашак, дашак, чуо се нечији вапај, али све је замрло, дашак, дашак, однекуд испадеше ексери, испадеше игле, некога су на смрт измучили, дашак, дашак, да ли је добро, да ли је лоше, све се меша, све је несхватљиво, дашак, дашак. Инквизиција је ушла у Цркву на „диференцијале”... Нико је није ни приметио! Када су оних 5-6 кардинала, који су наредили да се „спали”, стварно некога „спалили”, ником ни на памет није пало да одлучно пита: „Јесу ли они пали у јерес? Да ли да се од њих одвојимо?””

Не дао Бог да се нађемо у ситуацији да се полемике браће у Христу претворе у тешке сукобе и вербалне ломаче за спаљивање инакомислећих. Да не буде са нама оно што је рекао Свети Григорије Богослов: „Повод ваших спорова је Тројица, а истински узрок је невероватна мржња”. Јер, то ће угрозити само језгро наше црквености. У свом тумачењу првосвештеничке молитве Христове „да сви једно буду” (Јн. 17, 21). Свети Јован Златоусти вели: „Спаситељ то често понавља да би показао да *црквени мир може да привуче више него чудеса*”. Јер, због наше неслоге могу незнабошци да похуле на име Божје (Рим. 2, 24). Сви се морамо потрудити да се на нама не испуне речи Светог Василија Великог: „Неки су измислили заштиту Православља као оружје у узајамном сукобу. Скривајући своје лично непријатељство, они се праве да ратују за побожност”.

Тога не треба да буде.

Можемо се разликовати у мишљењима, али Христос нам је један, и Његови смо ученици по Љубави која је Истина.

Труд потписника ових редова био је усмерен том мишљу, и надом да нас Бог мира неће оставити без Свог свемоћног покроба. Нека се и ова књига, убога лепта једног човека коме је на срцу слава и добро светосавске Цркве, тако схвати.

ШТА ДА СЕ РАДИ? **(Богослужбена реформа у римокатолицизму:** **последнице једног заноса)**

Обнова или обмана?

Други ватикански концил, који је одржан средином шездесетих година 20. века, залагао се за „ађорнаменто” – осавремењавање и прилагођавање данашњем добу. На њему је донета и одлука о приближавању мисе потребама верника. Јеромонах Амвросије (бивши свештеник Алексеј) Јанг, који је после тог концила, прешао у Православље из римокатолицизма, о променама које су се у тада десиле пише следеће:

„Читава жижа Мисе је померена на један суптилан (а понекад и не тако суптилан) начин.

Папа Павао VI који је свечано увео ове реформе, тачно је назвао своју мису „Novus ordo” или „Нови поредак”. У поређењу са старом мисом, ова нова миса се опсесивно концентрише на „народ Божји”, више него на Бога Самог. Уместо окренутости од сабрања ка Богу (како се то радило у латинском обреду, а још увек се ради у Православној Цркви), свештеник окреће леђа Богу и поставља се наспрам верних, да би водио „дијалог”.

Реформатори су ово правдали тиме да враћају древну праксу ране Цркве. Једини проблем је тај што рана Црква, Источна и Западна, никад није имала такав обичај! Идеја окретања према народу потиче од Мартина Лутера и протестантске реформације. Реформатори су желели да миса поприми изглед једноставне евхаристијске трпезе којој председава свештеник, који се сада назива „председавајући сабрања”; они су свесно желели да сруше вековима старо литургијско учење о Евхаристији као *Жртви* принетој Богу од стране свештеника. (По дефиницији, једино свештеник приноси жртву; „председници” само „председавају”) /.../

Пре неколико година, британски католици су присуствовали призору онога што се зове „Карневалска миса” од стране кардинала Бејзила Хјума. „Циркуске” или „кловновске” мисе такође су честа појава у САД. Гитаре, бубњеве и остали инструменти световне музике су нашли сигурно уточиште у новој Литургији!...

Узмимо за пример пост пред Причешће: пре не тако пуно година, од верних се тражило да се уздрже од сваке хране и пића од поноћи надаље, као што православни још увек раде. Ово је касније промењено на три сата, и, коначно, следећи стопе Другог ватиканског концила, на један сат”.

Руски религиозни философ Татјана Горичева, која већ деценијама живи на Западу, такође нам говори у свом тексту о екуменизму, о стању савременог римокатолицизма. Говори, као права Хришћанка, с болом и љубављу, али врло отворено. Зато ћемо је екстензивно цитирати; треба да из прве руке чујемо шта се тамо заиста дешава, а не да верујемо у бајке о процвату и обнови западних конфесија у наше дане:

„Овде је неопходно рећи неколико речи и о римокатолицима, јер се може стећи лажни утисак да је римокатолицизам – невина овчица, жртва лукаве екуменистичке завере. То није тако, јер је он данас један од најактивнијих учесника покрета за уједињење, и сваке године постаје све активнији, јер се стреловито либерализује унутар себе. У ствари, оног старог римокатолицизма који знамо из уџбеника упоредног богословља и антиримокатоличких катихизиса већ одавно нема. Тачније, остали су некакви појединачни показатељи уз помоћ којих можемо да изједначимо савремене римокатолике с римокатоличком традицијом – поштовање јерархијске потчињености Риму, вера у Мајку Божју и сл., али истовремено су јаке новине уведене у Римокатоличку цркву последњих 30 година. Време после Другог ватиканског концила (1962-1965), на чије одлуке толико воле да се позивају наши либерални екуменисти – није уопште време његовог процвата и победа, већ време стихијског продора у црквени живот световног, секуларног духа, рушења целовитости учења и губитка пређашњег светског утицаја.

Данас је у либералним црквеним круговима Русије постало веома модерно позивати се на одлуке Другог ватиканског концила ради доказивања неизбежности оних промена које наводно мора да претрпи црквена пракса под утицајем савременог доба (треба, наводно, најзад признати неопходност црквених реформи, пошто је цео преостали хришћански свет то већ одавно схватио). При чему се одлуке концила разматрају независно, без везе с њиховим последицама. Шта је у питању – префињено лукавство или неопростиво непознавање савремене ситуације у Римокатоличкој цркви од стране господe либерала? Па у стварности је Други ватикански концил

послужио као одскочна даска, почетак веома сложених унутарцрквених процеса у чијем резултату је пред крај 20. века римокатолицизам доста изгубио од својих позиција.

Да, Концил је постављао пред собом веома добре циљеве, и овом догађају се у западном свету придавао веома велики значај. Према замисли својих твораца, он је требало да има нарочито епохално значење, да одигра улогу преломног момента у историји Хришћанства, да сведочи о отворености, љубави, способности да се одговори на потребе савременог доба и друштва. Али догодило се обрнуто, непоправљиво – веома дубока напрсина у црквеном организму после чега су догађаји почели да се одвијају практично неконтролисано. У суштини, отклоњене су све кочнице на путу ка широкој либерализацији цркве. Ово није само моје лично мишљење, о овоме сам разговарала са кардиналом Рацингером, „десном руком” папе за питања вероучења, који је припремао основне документе за Концил. Из снисхођења је дозвољено да у парохијама према свом нахођењу одређују састав богослужења – и дужина мисе се почела постепено да скраћује, данас она понегде износи 15-20 минута. Укинули су и обавезну исповест пре Причешћа, надајући се да ће на тај начин придати овим Тајнама самостални смисао и појачати значај Тајне Покајања, – и исповест је практично nestала из парохијске праксе. Дозволили су да се на богослужењима користи не само латински, већ и савремени језици – апсолутно разумљиве службе које се читају на италијанском или немачком парохијани су скоро сасвим престали да посећују. Религија скоро никога не интересује. У источним областима Немачке (на територији бивше Демократске Републике Немачке), на пример, враћене цркви зграде великом брзином се реновирају и продају за кафиће и слична места са забавном сврхом, јер немају коме да се служе мисе у њима.

Ишчезла је мистика, тајанствена страна богослужења. Свештеници су почели да служе лицем окренути према народу, а леђима према олтару по угледу на протестантске скупове, а не на хришћанска богослужења. Пост је скраћен на један или два дана у години – Велики Петак и Суботу, у манастирима је дозвољено јести месо. Пред Причешће довољно је не јести сат времена. Изгубљене су читаве земље и региони с традиционално римокатоличким вероисповедањем – Шпанија, Француска, Латинска Америка. Црквена грађевина, као кућа с пробушеним кровом, почела је тако

стреловито да се распада и урушава да су саме основе вере угрожене – многи бискупи се данас не слажу с основним догматима Римокатоличке цркве, конкретно, отворено се изјашњавајући против поштовања Богородице. Суштински се изменила догматика. Последњих пет година, на пример, ни у једној римокатоличкој цркви нисам уопште чула Символ вере са „Filioque”. Полазећи од овога може се лако направити грешка и закључити да су све препреке за екуменистичко општење између Православља и римокатолицима отклоњене. Уосталом, ове логике се и држе руски борци за либералну црквену идеју: Други ватикански концил је скинуо све преграде за уједињење цркава, и сада се можемо загрлити, заплакати и рећи: „То је то, сад смо браћа!” Као да је до тада цео проблем био у томе што римокатолици нису хтели да прихвате нас, православне, у свој братски загрљај, а сада, пошто су нам у Ватикану опростили грехе и признали неке своје грешке, нема никаквих основа да и даље остајемо туђи, то већ постаје нетактично.

На Западу је, такође, постало веома популарно приказивати ствари на овај начин. Римокатолички бискуп с трибине изјављује да сви чују: „Православље ме је обогатило”, – и слободи његових погледа и мишљења тапше сав римокатолички и половина православног света. Ето како ствари изгледају савременом либералу-прогресисти. Јесте, био сам богат, али ето, појавила се могућност и – постао сам још богатији. Некаква идила, меланхолична бајка у духу нашег прогресивног века. Савремени човек ужасно жели да унесе макар трунку прогреса и у црквени живот. Али, није могуће поверовати у ову бајку, јер срце нам говори: за последње деценије се уопште нисмо приближили узајамно, већ, напротив, стреловито смо се разишли на два супротна пола у разумевању духовних питања. Многи римокатолици би радо зауставили у својим редовима тај победни марш „религиозне демократије”, али касно је, целовитост је изгубљена, и никаквим новим одлукама неких нових сабора се ситуација не може поправити. Свакоме ко је својим очима могао да види трагичне последице римокатоличких реформи – осиромашење вере, рушење црквеног реда, распад целовитог погледа на свет, сасвим је јасно да укидање спорних догмата – није уопште закаснило покајање, а камоли великодушна жртва у име хришћанског јединства, како то често тумаче проповедници екуменизма и обновљенства у Русији и на Западу. То је само једна од пројава отпадије, знак све већег срозавања према хуманистичкој маски „поштовања

погледа других људи”, које се, наравно, храни не смирењем и љубављу Христовом, већ настаје из религиозне равнодушности и духовног примитивизма.

Противречности између православних и римокатолика уопште није мање. Како се одвија либерализација римокатолицизма, настаје мноштво нових околности које продубљују јаз, а које нису заведене у протоколима, нити записане у званичној догматици. И ове противречности које поново настају су далеко опасније од оних званично заведених, јер су скривене. Оне нису тако приметне на богословским конференцијама и саветовањима, али у потпуности одређују све устројство и дух црквеног живота на реалном, свакодневном, практичном нивоу. Тако да је братимљење с римокатолицима после Другог ватиканског концила, ма како то парадоксално да звучи, постало далеко теже него у она времена када су они принципијелно негирали Православље и сматрали нас јеретичима”, закључује Горичева.

Кардинал Лустиге о литургијским реформама

Један од најпознатијих кардинала друге половине XX века, Жан Мари Лустиге, поглавар француских римокатолика (крштени Јеврејин), човек изузетног образовања (умро 2007.), у књизи интервјуа „Божји избор” изложио је свој поглед на реформе богослужења после концила: „У литургијској реформи смо попустили под утицајем модернизма, елиминирајући много природнији симболизам, јер смо га сматрали више паганским, јер смо мислили да он ништа не објашњава и треба да препусти место новом говору, који још није био формулисан, поготову за младе. Али тај нови речник може бити веома неуверљив јер нема историјску и есхатолошку димензију. Имали смо јаку тенденцију да мислимо да реформисати, у ствари, значи /.../ изменити све из почетка.”

Рационализација литургијског искуства бременита је озбиљним искушењима. Тако је и у области културе. Чак и претензија да се једна Бодлерова песма објасни од А до Ш није ништа друго до неозбиљна. Кад би то било могуће, не би било ни другог читања, ни тајне коју песма носи – а самим тим, ни лепоте. Јер, по Лустигеу, „Литургија је конкретан чин који призива симболичко и историјско наслеђе и чији смисао није сводив на оно што мисли онај који је служи. Обред носи Тајну чије је симболичко богатство по мери речи Господње

и историјске тајне. Свести литургију на оно што само једна генерација може разумети, значи направити церемонијал Олимпијских игара или дефиле 14. јуна. Значи, остаје само да узмете коментатора пријатног и топлог гласа, и он ће вам објаснити све што треба да се разуме”.

Латински језик, такође, каже Лустиже, јесте културно богатство Запада, и не треба бити против њега. Као што црквенословенски јесте знак јединства православних Словена, тако је и латински наслеђе романских народа: „Литургијски језик није догматско питање, али то не значи да, када свештенослужитељ говори службеним језиком једне земље и народа, он боље општи с присутном заједницом”.

Иако је „реконструкција” западне литургије требало да римокатолике врати моделу IV и V века, много шта је, ипак, чињено непромишљено: „То је било интеллигентно, али зар није сигурнија спорија еволуција, мање волунтаристичка, са више поштовања и стрпљења, у континуитету, која би самим верницима била мање трауматична!? Да смо боље мерили домете обреда као историјска сећања утканог у токове генерација, онда бисмо, вероватно, спорије напредовали у литургијској реформи”.

Промене на Другом ватиканском концилу биле су превише радикалне – „насупротив жељи већине верника”; „највећи део људи је желео тишину, музику, обред укотвљен у сећању”. Иако је концил препоручио да сви присутни на миси приме хостију (римокатоличко причешће), као знак учешћа на служби, ни са тим није требало журити. Лустиже пита: „Да ли је требало трчати за тим циљем у стилу Маове културне револуције која је подразумевала обавезно учествовање или је било боље руководити се с много више спорости?”

Иако је било извесних разлога за тврдњу да су литургијски обреди постали „неразумљиви” савременицима, није се смело ићи у „разумљивост” на површан начин. Уместо симбола, добили смо коментаре – сматра Лустиже. Символи морају имати историјску носивост и универзалност: „Не може један свештеник, или група људи, да измисли символ”. Револуције, попут француске, хтеле су да измисле нове симболе, али су се они претворили у прах и пепео.

Лустиже се у потпуности слаже с тврдњом кардинала Рацингера (садашњег папе): „За католике, литургија је заједничка домовина. Она је извор њиховог идентитета, и зато она треба да буде предоминантна, непроменљива, да би се кроз богослужење пројавила Божанска светост”. Уметник је онај који се

изражава субјективно, вели Лустиже, али свештеник то није. Он је носилац „значања које њему не припада и које не зависи од његовог субјективитета”. Свештеник служи у име Христово, а не у своје име, и људи не долазе у храм због њега, него због Христа.

Тежња реформатора мисе била је да се смањи разлика између свакодневице и места и времена за молитву. Али, разлика мора да постоји. Многи свештеници су ишли у процес десакрализације, са паролама: „Доле архаизам обреда!” То је, по Лустижеу, била „грешка једне заједнице у конфузији” која је тиме ризиковала самоуништење.

О кризи у римокатолицизму данас

Подела у постконцилском римокатолицизму тема је огледа „Криза евхаристијске вере” америчког свештеника Брајана Харсона. Он каже да су ствари одавно превазишле причу о „традиционалистима” и „модернистима”. У питању је сама „онтологија” црквености: „Сада имамо феминисткиње које се осећају увређено и бесно јер су, због свог пола, лишене могућности да председавају евхаристијском сабрању; такође, имамо нефеминисткиње – и мноштво мушкараца! – који су гневни јер је Ватикан одобрио увођење жена прислужитељки у олтар.

Неким католицима се као сува, хладна и механичка чини свака литургија у којој свештеник до бескраја не прича вицеове у току службе, настојавајући на узајамном упознавању верника у клупама пре почетка мисе, на држању за руке у току Оченаша, и на бар пет минута грљења и љубљења у току „целива мира”. Али, многи други католици мисле да је ова извештачена блискост својеврсно досадно и неумесно застрањење које посету миси чини неподношљивом – или, у најмању руку, претвара мису у сурову недељну казну уместо часа духовне радости и освежења”.

Поделе се настављају и у канонском смислу: низ група које не признају реформу прогласили су своје анти-папе; сурове оптужбе за јерес и расколе дижу се и у Риму (против традиционалиста) и међу традиционалистима (против Рима).

Када је папа Иван Павао II 1984. године покренуо питање могућности

ограничене употребе латинског мисала из 1962, то је изазвало гнев међу „прогресивцима”. Неки литургичари новог правца то су назвали „најгором издајом још од Јудиног доба”. Брајан Харсон каже да су, изгледа, и традиционалисти и модернисти заборавили на речи Томе Аквинског да је „Евхаристија Света тајна јединства Цркве”. Ако је, по Римском катихизису, Евхаристија ту да би „обновила, оснажила и продубила” јединство Цркве, шта онда рећи за реформу која је изазвала више подела међу римокатолицима него било шта друго у њиховој историји?

Шта је остало од увода у концилску Конституцију о Литургији, у коме се изјављује да се жели дати подстицај дубљем хришћанском животу верних; да треба прилагодити духу времена оне установе које су подложне промени; да треба унапредити хришћанско јединство; да треба оснажити све што човечанство може привести стаду Христовом?

То су разлози због којих је требало реформисати и унапредити Литургију, а не због раскољавања верних. Харсон каже да је протестантима сад сигурно ближа католичка миса, али су се зато сами католици разделили. Концилски оци су се надали да ће „литургијске промене помоћи протестантима да постану католичкији у свом мишљењу; али се десило да су католици очито постали протестантскији у свом мишљењу!”

Уместо да све више људи прилази римокатоличкој заједници, конверзије у римокатолицизам мањег су обима но икад, свештеници и монаштво одбацују своје завете у десетинама хиљада, многи католици напуштају веру... А што се тиче учешћа у миси и примања хостије, према истраживању спроведеном међу римокатолицима САД (старих између 18 и 44 године, дакле рођенима после концила), преко 70% њих не верује у реалност Евхаристије – као ни протестанти! – и за њих је све то само „подсећање”. Чак ни секундарни циљ – веће учешће лаика у Литургији – није постигнут. Посете недељним мисама мање су него икад.

Уместо духовног учешћа у Литургији, дошло је до „клерикализације” лаика. Сад лаици држе у рукама свештене сасуде; узимају хостију у руку – причешћују себе; стоје, а не клече, кад примају хостију; читају Свето Писмо, шетају се по олтарском простору, деле хостије као „помоћници свештеника”. Наглашавање „братског” сабрања и трпезе као нечег уобичајеног допринело је губитку вере у Причешће као светињу. „Демистификација” свештеничке

службе довела је до страховитог опадања занимања младих за овај узвишени позив.

Ц. Р. Р. Толкин и дух реформи

Промене које су се збиле на Другом ватиканском концилу дубоко су потресле искрене вернике римокатоличког Запада. Један од њих био је и Џон Роналд Рејел Толкин, писац „Господара прстенова”, оксфордски професор, човек који је спадао у саме врхунце хришћанске интелигенције Енглеске (поред К. С. Луиса, Т. С. Елиота, Чарлса Виљемса, Евелин Во, Дороти Сајерс, итд.) Толкин је био човек чврсте вере и нису могле да га саблазне „убичајене саблазни” у црквеној заједници. У писму сину Мајклу 2. новембра 1963., два месеца уочи свог 72. рођендана, Толкин га упозорава да се не препушта размишљањима о саблажњивом понашању појединих делатника римокатолицизма. Он му каже: „Искушење „неверја” (које у ствари значи одбијање Господа нашег и Његових захтева) увек је у нама присутно. Један део нашег бића чезне да оправдање за тако нешто пронађе ван нас самих. Што је јаче унутрашње искушење, то ћемо радије бити „саблажњени” понашањем других. Мислим да сам и ја, као и ти (као и сваки други хришћанин) исто тако осетљив на „саблазни”, подједнако и међу свештенством и код лаика. Тешко сам у животу пропатио од глупих, од свега уморних, смушених, чак лоших, свештеника, али сам знао сасвим довољно о себи да сам био свестан да не смем да напуштам Цркву (што би за мене лично значило напуштање оданости Господу нашем) због таквих разлога /.../”

Дакле, Толкин није престао да буде хришћанин због убичајених саблазни. Али су га веома дубоко погађале литургијске реформе. Џорџ Сејер, који се с њим виђао шездесетих година XX века, бележи: „Толкин је био веома строг римокатолик. Био је јако ортодоксан и старомодан и супротстављао се већини нових праваца развоја Цркве у доба Другог ватиканског концила”.

Свештеник Џон, Толкинов син, истиче да је Толкин Старији, на првом месту и увек био хришћанин, и као такав супротстављао се новачењима, нарочито укидању латинског у служењу мисе. У писму сину Мајклу, сам Толкин вели: „‘Трендови’ у Цркви су... озбиљни, нарочито за оне који су навикли да у њој нађу утеху и мир у временима смутње, а не још једну арену сукоба и промена.

Али, замисли искуство оних који су (попут мене) рођени у периоду између Златног и Дијамантског јубилеја краљице Викторије. И осећање и представе о сигурности су постепено бивали отргнути од нас. Нашли смо се наги, суочени с вољом Божјом, узнемирани собом и својим положајем у Времену... Знамо јако добро да ти, као и ја, Цркву коју си својевремено доживљавао као уточиште, сада доживљаваш као замку. Али нема где да се оде!

Питамо се да ли је ово очајничко осећање, последњи стадијум оданости који је преостао, било, много чешће но што је то записано у Еванђељу, присутно међу следбеницима Господњим за време Његовог земаљског живота? Ништа нам није преостало осим да се молимо, за Цркву, за Викара Христовог, и за нас саме; и да у међувремену упражњавамо врлину оданости, која постаје врлина *само у доба кад смо под притиском да је напустимо*”.

У истом том писму Толкин се обрушио на „литургијску обнову” римокатолицизма, под видом повратка „првобитности” апостолског доба. Свом сину он каже: „‘Протестантско’ идење уназад у потрази за ‘једноставношћу’ и непосредношћу – мада у себи садржи извесне добре и, на крају крајева, схватљиве мотиве – је погрешка и узалудна ствар. Јер „првобитно Хришћанство” је сада и упркос свим „истраживањима” нешто што ће углавном остати непознаница; јер „првобитност” није никаква гаранција каквоте, и углавном је била и јесте највећим делом одраз незнања. Тешке злоупотребе биле су елеменат у хришћанском „литургијском” понашању од самог почетка. (Оштре примедбе Св. Павла везане за ехаристијско понашање довољно на то указују!) Нарочито и због тога што Господ није желео да Његова Црква буде статична или да остаје у вечитом детињству, него да буде живи организам (попут растиња), која се развија и мења у спољашњим елементима кроз узајамно преплитање свог Богом завештаног живота и саме историје – посебних околности света у коме се нашао. Нема сличности између „зрна горушичиног” и дрвета горушице које се сасвим разрасло. За оне који живе у доба разгранаванја то Дрво је живо биће, јер је историја живог бића део живота истог, а историја живог бића Божанског порекла јесте свештена. Мудраци могу да знају да је све то почело од семенке, али узалуд је покушавати да се та семенка сад ископа, јер ње више нема, мада врлине и силе које је семенка поседовала сада почивају у Дрвету самом”.

Толкину се није свиђала идеја „ађорнаmenta”, модернизације римокатоличког учења и богослужења зарад прилагођавања духу овог света. Све га је то болело

у највећој могућој мери, нарочито посао нових „литургичара” који су се бавили реформом без икакве побожности, и за које Евелин Во примећује: „Није, по мени, у питању никаква етимолошка збрка када већина људи који говоре енглески верују да „велечасни” (venerable) значи „стари” (old). У људском срцу постоји дубока веза која спаја поштовање и старост. Али нова мода је нешто сјајно, бучно и практично. Њу је створио чудан савез између археолога уроњених у сопствене спекулације о обредима другог века, и модерниста који желе да Цркви наметну карактеристике наше сопствене убоге епохе. Удружени, они (археолози и модернисти, нап. В. Д.) себе називају ‘литургичарима’”.

Овај спој „првобитника” и „ађорнаментиста” донео је кобне последице римокатолицизму, од којих се исти ни до данас није опоравио. Али, очито је да гласови озбиљних верника и врхунских интелектуалаца, попут Толкина, нису могли да допру до „прогресивних“ литургичара после Другог ватиканског концила.

Шта су сањали, а шта им се догодило?

Како је било могуће да се дотле дође? Јер, концилски документ „О свештеној литургији” (под називом „Sanctosancium Concilium”) био је пун лепих жеља и добрих намера. Прво је истакнут значај мисе: „Свако литургијско служење, уколико је оно дело Христа Свештеника и Његовог Тела, које је Црква, јесте првостепено свештено дејство, с чијом делотворношћу се, ни по степену, ни по мери, не може поредити никакво друго дело Цркве”. Учествојући у земној Литургији, верни се спремају за небеску, у горњем Јерусалиму. Литургија је врх свих делања Цркве – и мисије и моралног поучавања, да би се сви крштени и верни сабрали у једно, учествовали у слављењу Бога, жртвоприношењу и причешћу.

Црква жели да њен народ, „царско свештенство” (1. Петр. 2, 9), свесно буде у Литургији, и зато је учешће народа суштински важно. Због тога на богословским факултетима и семинаријама треба уложити све напоре да литургика постане један од главних предмета. И монашке заједнице треба да

се у потпуности прожму литургијским духом. Свештеници такође морају да што дубље живе Литургијом, старајући се о својим вернима.

Да би се све ово постигло, у Литургији мора непромењено остати оно што је Бог установио, а треба мењати оно што је за промену, у складу с захтевима времена. Текстовете и обреде мисе треба довести до пуног разумевања народа. Изменама у миси руководиће папа и бискупи, веома пажљиво, после „теолошког, историјског и пастирског истраживања”. Да би лаос активније учествовао, треба подстицати возгласе и одговоре присутних, појање псалама, антифоно појање, гестове и телесне покрете, а повремено и „побожно ћутање”. Све треба поједноставити. Други ватикански концил је тражио да „обреди блистају племенитом простотом, да буду јасни захваљујући својој краткоћи, да избегавају беспотребна понављања, и да одговарају способностима верних да их поимају”.

Треба унети додатна штива из Светог Писма; уз задржавање латинског, неопходно је да више делова мисе буде на народном језику. Преводе одобравају националне бискупске конференције.

Литургија не сме бити једнообразна: треба усвајати традиције народа који миси присуствује (ако нису у питању „сујеверја”). Нови типови мисе, на мисионарским територијама, могу се служити „експериментално”, ако папа то одобри.

Треба ојачати парохијски литургијски живот и његову везу са бискупом, а нарочито се старати о недељним литургијским сабрањима. У свакој бискупији мора се створити „Комисија за свету Литургију” којом ће руководити бискуп.

На први поглед, све је на месту: озбиљан рад, литургијске комисије, изучавање прошлости. Плус креативност. И спонтаност. Али, какви су били практични резултати?

По први пут у историји западног хришћанства, на челу промена се нису нашли свети људи једне хришћанске заједнице, него „професионални литургичари”, научници. И то се није могло превидети, нити је могло да остане без последица. Један такав литургичар, али не без осећања за стварност, Роберт Тафт, уочио је: „Кад професионални литургичари говоре о спонтаности, они мисле на СВОЈУ спонтаност, не на спонтаност заједнице”. Уочавајући да је преупрошћавање мисе ипак имало штетне последице, Тафт каже да је „показна једноставност просто досадна”, и да Литургији треба

много симболике, „много покрета и звукова, мириса и звончића”, а да јој нису потребни коментатори који све то тумаче: „Понављање је мајка обредног понашања. Мораћемо да тумачимо ствари само ако инсистирамо на томе да измишљамо точак на свакој Литургији”. Што се креативности у стварању нових литургијских облика тиче, Тафт упозорава да Литургија није дело индивидуалног генија, него нешто што настаје тек ако је заједница прими и усвоји: „Креативност у оквиру традиције је креативност вођена и ограничена нечим много важнијим него што је креатор”, каже он. Следи Предање не значи бити лишен креативности. Зар је некреативан оркестар који свира Бетовена, не убацујући своје мелодије у његову композицију? „Зар је глумац мање стваралац зато што није написао драму, и зар сопран није дива док не компоује арију? Зар су Шекспирове трагедије и сонети мање креативни зато што он није измишљао жанрове? Зар Елиот није песник зато што је писао на енглеском, а не на „уради сам” есперанту?”, пита се Тафт.

То је, у ствари, главни проблем који је настао после Другог ватиканског концила: фабриковање литургијског предања у име нечег „првобитног”. Тафт каже да се људима мора вратити Предање које није само својина научника, него је и баштина обичних верника, и додаје: „Оно што покушавам да кажем јесте да Литургија мора да говори за себе уместо да покушавам да је натерам да говори за мене, уместо да је користим као медијум за самоизражавање. Као и средњовековне катедрале, литургије нису саздане као пуки споменици људске стваралачке способности, него као чиновни богослужења. Предмет богослужења није самоизражавање, па чак не ни самоиспуњење, него Бог. „Он треба да расте, а ја да се умањујем” (Јн. 3, 30), рекао је Јован Крститељ о Исусу, и то је одлично начело за служитеље Литургије /.../ Другим речима, Литургија је заједничко предање, идеал молитве до кога морам да узрастам, а не нека врста приватне игре коју сам слободан да сводим на ниво своје баналности. И ако обред садржи нешто што не разумем, нарочито нешто што хришћани скоро сваког предања, и на Истоку и на Западу чине преко хиљаду година, тада свој почетни инстинкт треба да повргнем сумњи кад је у питању моје сопствено разумевање, пре но што одмах кренем да уклањам оно што се дрзнуло да превазилази границе мог разумевања”...

Присуствујемо литургијском хаосу у савременом римокатолицизму. И тај хаос, између осталог, последица је „професионализације” литургијских

питања, експериментализма, површности маскиране у научност. Највећи број хришћанских верника рањен је у срце: они су веровали да је миса неприкосновена светиња, а испало је да се њоме можеш поигравати. Мали, они за које је Христос умро, били су саблажњени, а „научници” то нису приметили – они су упражњавали своју „креативност”.

Као што видесмо, све је почело лепо, жељом да народ више учествује у литургијском животу.

Тако се Други ватикански концил претворио у увод у дугу агонију савременог римокатолицизма, а садашњи папа, Бенедикт XVI, настоји да изврши обнову служења традиционалне, тридентске мисе, верујући да ће она помоћи и обнови „Novus ordo“ Павла VI. Судбина римокатолицизма је, свакако, упозорење и за Православну цркву. Не треба журити путем у непознато, нити опасности на том путу заклањати помоћу реторске магле. Јер, како рече Бранко Миљковић, „опасности превазиђене метафором, на другом ће месту запевати опасније”.

Скевини синови

Исуса познајем, и Павла знам; али ви ко сте? (Д. Ап. 19, 15)

У време кад је Павле проповедао у Азији, чинећи многа и преславна чуда, појавише се и неки Јудејци-заклињачи, скитнице, који су, да би изагнали зле духе, ђавоиманима читали егзорцизме, говорећи: „Заклињемо вас Исусом кога Павле проповеда”. Међу њима су били и синови неког Скеве првосвештеника. Кад су то изговорили над једним ђавоиманим, демон из опседнутог рикну: „Исуса познајем, и Павла знам; али, ви ко сте?” И претуче их ђавоимани, и они побегоше „голи и изранављени” (Д. Ап. 19, 13–16).

То исто питање поставили су себи и многи искрени западни хришћани после Другог ватиканског концила и његове литургијске реформе. И сам кардинал Јозеф Рацингер је, у својим освртима на реформу мисе, настојавао на томе да само свети људи могу доносити нешто ново, а предањско, у канон освештан вековима, истичући пример римокатоличког свеца Шарла Боромеа, који се у литургијској обнови нашао у доба Тридентског концила. Не вреди ученост без светости – свима је јасно. Али, „Скевини синови”, маскирани у

„научне теологе”, у име Исуса и Павла учинили су то што су учинили, па је много душа на Западу било голо и изранављено после неуспеле реформе. Обнова увек и свагда мора да иде изнутра: иначе постаје пуки модернизам.

КЛАУС ГАМБЕР О РЕФОРМИ МИСЕ

Белешка о Клаусу Гамберу

Римокатолички научник монсињор Клаус Гамбер рођен је 23. априла 1919. у Лудвигшафену на Рајни. У Другом светском рату је, као војник, учествовао шест година. Свештеник је постао 29. јуна 1948. године. Због болести је морао да напусти пастирске дужности, а 1957. је постао саоснивач и управник Института за литургијску науку у Регенсбургу. Литургијом се бавио до смрти, 2. јуна 1989. Био је доктор теологије и имао почасни докторат философије. Био је дописни план Понтификалне литургијске академије у Риму, и папин капелан.

Објавио је низ значајних дела, међу којима су: *Codices liturgici latini* (Фрајбург, Швајцарска, 1963/1968.); *Сведоци Господњи* (о раним мученицима на основу судских списа Римске империје), Ајнсиделн, Швајцарска, 1962.; *Литургија за прексупрашњи дан – размишљања о историји и будућности богослужења*, Фрајбург-Базел-Беч, 1966.; „*Missa-romensis*”: *Прилози за изучавање ране римске Литургије и настанак римског Мисала*, Регенсбург 1970; *Ritus Modernus – Сабрани есеји о реформи Литургије*, Регенсбург 1972; *Sacrificium Missae: Жртвено приношење и Литургија ране Цркве*, Регенсбург, 1980, као и многе друге.

Веома уважен међу римокатоличким теолозима, Гамбер је био оштар критичар пренагљених и недовољно осмишљених литургијских реформи после Другог ватиканског концила, чему је нарочито посвећена његова студија „*Реформа римске Литургије: проблеми и позадина*”. Пишући предговор за француско издање ове књиге, кардинал Јозеф Рацингер садашњи папа записао је о Гамберу и следеће:

„Човек не може да рукотвори литургијски покрет... али може допринети његовом развоју, трудећи се да усвоји дух Литургије и да јавно брани оно што је на тај начин примио. Таквом новом почетку потребни су „оци” који ће служити као узори... Они који такве „оце“ траже данас без сумње ће срести лик монсињора Клауса Гамбера, који је, нажалост, прерано узет од нас, али који је, управо зато што нас је напустио, много више истински међу нама присутан, са свом снагом перспектива које нам је отворио”.

Кардинал Рацингер је у Гамберу видео марљивог научника који је тврдио,

као и познати римокатолички литургичар Јунгман, да Литургија јесте „плод историјског развоја”, али да смо, како кардинал каже, после Другог ватиканског концила добили не „Литургију која је плод развоја, него фабриковану Литургију”. Садашњи папа је забринуто упозоравао: „Напустили смо органски, живи процес раста и развоја кроз векове, и заменили га – као да је реч о фабричком послу – фабрикатом, баналним производом на лицу места”.

Старешина самостана Свете Мадлене у Лебарзу у Француској, Жерар Калве, који је писао предговор енглеском издању Гамберове студије, истакао је и ово: „Све више се говори ових дана о „реформи литургијске реформе”, да се изразимо прецизним изразом кардинала Јозефа Рацингера. Тридесет година после Другог концила показују нам свакодневно зашто нам је реформа потребна: ишчезава мистеријалност, губи се осећање свештеног, слаби догматски садржај, што окончава у Литургији у којој, пречесто, досаду превазилази једино медиокритетство, да и не помињем извесне савремене профанације”.

Међутим, захваљујући смелим, али тихим и ненаметљивим борцима, какав је био и Гамбер, папа Иван Павао II одобрио је, чак и у Француској, рукополагање свештеника за служење мисе по старом обреду. Као основне разлоге због којих треба размотрити литургијске реформе Другог ватиканског концила, Калве наводи следеће:

1. Постконцилски развој је значио раскид са Предањем и стварање „фабриковане” Литургије.

2. Литургија је, по својој природи, трансцендентна. Постојаност обреда треба да одражава вечну Литургију на Небесима, и мора да помогне савременом човеку да опстане у свету који се непрестано мења. Она треба да буде „завичај верних”.

3. Пошто је дошло до промене оријентације свештеника приликом служења мисе (од Бога, лицем ка народу), Калве каже да је и то настало као последица погрешног разумевања праксе ране Цркве (што је Гамбер својом студијом доказао.) Кардинал Рацингер је већ одавно упозорио на озбиљну теолошку грешку у таквом окретању: „Ризикујемо да сабрање видимо као самозатворени круг, у име живота заједнице. Литургијско образовање се најодлучније мора борити против концепције аутономног, самодовољног сабрања. Сабрање не општи са собом самим, него се једногласно обраћа

долазећем Господу /.../ Оријентација приликом молитве, заједничка и за свештеника и за верне – чија је симболичка форма уобичајено окретање ка Истоку, ка излазећем сунцу – подразумевала се као окретање Господу, истинитом Сунцу. У Литургији ми имамо предокушај Његовог Другог доласка; свештеници и верници иду Му у сусрет. Оријентација приликом молитве изражава богоцентричну природу Литургије; она је послушна возгласу: „Окренимо се Господу!”“

Гамбер веома огорченим изразима описује неуспех постконцилске литургијске реформе: „Литургијска реформа која је дочекана са тако пуно идеализма и наде од стране многих свештеника и лаика, претворила се у разарање Литургије невиђених размера – дебакл који је сваке године све грђи. Уместо обнове Цркве и живота католика у коју се веровало, сада смо сведоци уништења предањских вредности и побожности на којима наша вера почива. Уместо плодноне литургијске обнове, оно што видимо је растакање облика мисе који су се органски развијали вековима”.

Литургијске и социолошке последице служења окренутог народу

Још 1949. у свом делу „Упутства за изградњу Дома Божијег у складу са Римском Литургијом” Т. Клаузер је записао да би било пожељно да свештеник све време служи мису окренут народу јер би то било „јасније изражавање идеје евхаристијског сабрања око Трпезе”. Гамбер каже да је, за веома кратко време, свега двадесет година, то постала општа пракса.

Први који је тражио увођење таквог служења био је Мартин Лутер. У свом делу „Германска миса и поредак богослужења” (1526), у поглављу под насловом „Служба за народ”, он пише: „Нека све одежде, олтар, свеће остану, док се користе, или док не одлучимо да их мењамо. А ако неко жели да другачије чини, нека чини. Али да би се служила истинска миса међу правим Хришћанима, олтар не треба да остане у својој садашњој форми, и свештеник увек треба да се окреће народу – као што је Христос, по нашој претпоставци која је несумњиво тачна, чинио за време Последње Вечере. Да, све ће то доћи у своје време”.

Међутим, сам Лутер није служио окренут народу, као што данас не служе ни многи конзервативни протестанти. Гамбер истиче верност Светом Предању коју је сачувала Црква од Истока: „У Источној Цркви, служење *versus populum* (према народу) никад није упражњавано; у ствари, тамо не постоји ни појам који би тако нешто описао. Најдубље поштовање се указује простору испред олтара: само свештеник и ђакон поред свештеника, смеју да стоје испред олтара. У Светињи, иза иконостаса, само служитељ сме да пролази испред Часне Трпезе. Такође ћемо уочити да у току саслуживања, које, као што знамо, има дуго предање у Источној Цркви, први међу служашчима стоји, као и увек, леђима окренут народу, док саслужитељи стоје с леве и десне стране. Нико никад не стоји на Истоку, иза Часне Трпезе”.

Гамбер истиче да је пракса служења мисе лицем према народу плод модернистичког римокатоличког омладинског покрета „*Jugend-bewegung*”, током 20-их година XX века, када је миса служена мањим групама. И покрет за обнову Литургије, који је водио Пијус Парш, такође се залагао за овакву праксу. Зато што су видели олтар окренут ка народу у неким старим римским базиликама, веровали су да је оваква пракса обнова старе традиције.

Међутим, олтарски простор и часна трпеза увек су били окренути Истоку, тврди Гамбер. Блажени Августин (*De Sermone Domini in monte II, 18, PL 34, 1277*) каже: „Када стајемо на молитву, окрећемо се Истоку, где небеса почињу. И то не чинимо зато што је Бог тамо, и као да не обитава на другим странама земље, него нам то помаже да уздигнемо умове своје ка вишњем поретку, то јест – ка Богу”. Августин своје проповеди увек завршава формулом: „*Conversi ad Dominum*” („Господу се окренемо”), која значи да је проповед завршена и да се треба окренути Истоку ради наставка литургијске молитве.

Познати римокатолички литургичар Делгер (*Dölger*), у својој књизи „*Sal salutis*”, показује да је возглас „Горе имајмо срца!” који изговара свештеник, био позив народу да се окрене ка Истоку, после чега је народ певао „*Nabemus ad Dominum*” („Имамо их пред Господом!”) Делгер је доказ за ову тврдњу нашао у коптским Литургијама, Василијевој и Марковој, на почетку њихове Анафоре. У првој, свештеник позива: „Приђите ближе, људи, стојте са страхопоштовањем и гледајте на Исток”; у другој свештеник вели „Гледајмо на Исток!” и народ се окреће тамо.

И у кратком опису Литургије који се налази у другој књизи „Апостолских

установа” (IV век) среће се пракса устајања и окретања ка Истоку. Тамо се налази ђаконов возглас: „Стојте право, окренути Господу!” Рана Црква је поистовећивала окретање Богу и окретање Истоку.

Делгер је показао да је окретање Истоку древна пракса и Јевреја и пагана. И Хришћани су тако наставили – Тертулијан у својој „Апологији” помиње тај обичај (197 година после Христа) као „молитву у правцу излазећег сунца”. Сунце је било символ Господа вазнесеног на небо и Његовог другог доласка с небеса. У делу Е. Петерсена „Рана Црква, јудаизам и гноза” (Рим, 1959.) пише да је крст на источној страни означавао правац молитве. Такав крст је нађен на источном зиду једне куће у Херкулануму.

У римским црквама IV и V века врата улаза била су на Истоку, камо су се верни окретали док их је сунце обасјавало. Свештеници су, као и народ, били окренути Истоку, и свештеници се нису окретали вернима. Жене и мушкарци су стајали одвојено једни од других.

Олтарски простор у тренуцима евхаристијске молитве верници нису могли да виде, јер је био одвојен завесом. Завеса је подизана тек када ђакон почне да произноси јектенију.

По Гамберу, римска базилика раног периода је изгледала овако: улазна врата на Истоку, олтарски простор у средишту храма, с десне стране олтарског простора мушкарци, с лева жене. Нити је свештеник служио лицем окренут присутнима, нити су верници било када окретали леђа олтару. Познати литургичар Бује у књизи „Човек и обред” (1964.) вели: „Идеја да је базилика идеалан облик за хришћанску храмовну зграду због тога што су за време богослужења свештеник и народ стајали једно наспрам другог је чиста бесмислица. У суштини, то је последња ствар која је раним Хришћанима падала на памет”.

Свештеник и ђакон водили су верни народ ка Рају, који је био на Истоку (Пост. 2, 8); народ је чекао Онога Који се вазнео на Истоку (Пс. 67, 34) и који ће се вратити Знаком Крста што блиста са Истока (Дела 1, 11). Полукруг у коме су верни стајали око олгара, окренути светлости са Истока, означавао је припрему за долазак Најрадоснијег Госта, Који треба да се јави међу онима што чекају. Ево шта каже Свети Јован Дамаскин у „Тачном изложењу православне вере” (III, 85): „Будући, дакле, да је „Бог светлост” (1. Јн. 1, 5) умствена и „Сунце правде” (Мал. 4, 2), а Христос је у Писму назван „Исток”

(Зах. 6, 12), достојно је посветити Му Исток за поклонење; јер све што је добро ваља Богу да посвећујемо, од Кога свако добро бива добро /.../ Богу се, дакле, клањамо тражећи древну отаџбину и обазирјући се ка њој. И шатор Мојсијев имао је завесу и очистилиште на источној страни”.

Римокатолички литурголог Нусбаум је уочио да Исток и сунце више немају ону симболичку вредност коју су имали у древна времена. То је многим послужило као додатно оправдање за окретање свештеника ка народу.

Социолог Зибел у свом огледу „Литургија као предложење” сматра да та промена свештениковог положаја најбоље одражава дух нове мисе. Он вели: „Пракса /.../ која је раније била у употреби давала је утисак да је свештеник предводник и представник верних, гласноговорник верних као Мојсије на гори Синају. Верни су слали поруку (молитву, поклонење, жртву); свештеник је делао као предводник који поруку предаје; Бог као прималац поруке /.../ (У новој улози, *нап. В. Д.*) свештеник тешко да наставља да игра улогу представника верних; он је сада глумца који има „улогу Бога”, макар у току средишњег дела мисе, слично ономе што се збива у религиозним драмама /.../ Преокрет догађаја у новом правцу претворио је свештеника у глумца од кога се очекује да глуми Христа на сцени, да би дочарао Тајну Вечеру, што доводи до тога да се личности Христа и свештеника мешају на начин који је донедавно био недопустив”.

Међутим, Зибел уочава да је већина свештеника све ово здушно прихватила. Постоје и психолошки разлози: „Известан ниво несигурности и усамљености који свештеник осећа природно доводи до потраге за новим емоционалним структурама подршке. Део ове подршке је подршка верних. Међутим, та подршка води новом виду зависности: зависности глумца од публике”.

К. Г. Реј у огледу „*Знаци пубертета у Католичкој цркви*” запажа нешто слично: „Док је у прошлости свештеник био анонимни пролаз, први међу вернима, окренут Богу, а не народу, представник свију, који је с њима заједно приносио Жртву, читајући молитве намењене њему самом – сада је он виђена личност, са наглашеним индивидуалним особинама, својим животним стилем, с лицем окренутим народу. За многе свештенике ово је искушење с којим се не могу изборити, својеврсно проституисање њихове личности. Неки свештеници су се поприлично навикли – други, пак, мање – да користе предност ситуације. Њихови гестови, изрази лица, покрети, њихово свеукупно

понашање - све служи да привуче пажњу на њихову личност. Неки пажњу скрећу понављајући своје опсервације, дајући упутства, и, на крају, шаљући личне поруке добродошлице и расанка... За њих, ниво успеха представе коју изводе да се мерити личномо моћи и то је показатељ њиховог осећања личне сигурности и самоуверености”.

Зибел сматра да тобожње јединство око Трпезе није ничим постигнуто – само свештеник стоји крај исте, а остали верници и даље гледају. Ситуација Тајне Вечере не може се реконструисати – управо због дистанце која је несавладива. Али, ефекти извештачености увек остају: „Окрнут народу, свештеник тешко може да избегне стварање утиска да хоће нешто да нам прода”. Још гора грешка настаје смештањем Трпезе међу народ: „... То значи да је размак између свештеног средишта и верника изгубљен. Свештени трепет који нас је обузимао кад смо улазили у храм где је Бог био заиста присутан, бива замењен убогим сентиментализмом, одговором на нешто што је једва више од уобичајеног”.

Глумац и трговац – то су, по Гамберу, утисци о свештенику за време нове мисе. Сасвим је друга ствар литургијско читање Еванђеља – оно захтева окретање народу, јер се народу и објављује Реч Божја. Такође, верник се са свештеником среће лицем у лице кад прима Тело и Крв Христову. И додаје: „Промена свештениковог положаја за Трпезом док се служи миса има битно симболичко и социолошко значење. Током молитве и жртвоприношења, свештеник се, скупа с народом, окреће Богу, као што се окреће народу кад благовести Реч Божју и причешћује. Све до сада, та идеја била је увек прихваћена, и на Истоку и на Западу, и у раној Цркви и у доба барока. Све до недавно, кад је Римска црква ово изменила, а та промена је заснована на погрешном погледу на историју, али је углавном утемељена на богословским претпоставкама. Будућност ће нам рећи какве последице свега тога наступају.”

Стратегија завођења: модернисти освајају власт

Традиционалисти римокатоличке вере (многи од њих следбеници кардинала Лефевра, који је, после покушаја помирења, ипак ушао у сукоб с папским троном и одвојио се) и даље се придржавају мисе Папе Пија V. Свештеник